

A másodrendű intencionális szintű tudatelméleti diszfunkció és az impulzív agresszió. II. rész

FOGARASI Mihály

Bizonyítékok sora támasztja alá, hogy a korai bántalmazás, valamint az impulzív agresszió vonása gyakran vezet a tudatelméleti funkciók elégtelenségéhez. Jelen munkánkban célunk annak feltárása volt, hogy a gyermekkori bántalmazást elszenvedett reaktív agresszorok szándék- és vélekedéstulajdonítása az egyes intencionális szinteken vajon egységesen sérült-e. Vizsgálati személyeink körét erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt börtönbüntetésüket töltő fogvatartottak alkották. Eredményeink szerint a vizsgálati csoport szándék- és vélekedéstulajdonításai a kontrollcsoporttal összehasonlítva az elsőrendű intencionális szinten szignifikáns mértékben hatékonyabban; míg a másodrendű szinten jelentősen rosszabb színvonalon működik.

Tanulmányunk első részében összefoglaltuk a kutatás problémafelvetését, a releváns szakirodalmi előzményeket, továbbá megfogalmaztuk a vizsgálandó hipotéziseket. Ezúttal bemutatjuk a kutatás metodikáját, a megszületett eredményeket, valamint azok lehetséges értelmezéseit.

A módszer

Személyek

A kutatásban 89 vizsgálati személy vett részt: erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt fogva tartott, 25–34 év közötti, döntően 8 (átlag: 7,6) osztályt végzett férfi. A közreműködést minden személy önkéntesen vállalta. Anonimitásukat messzemenően biztosítottuk.

Vizsgálati eszközök

Háromféle tesztet alkalmaztunk: az elmeteória vizsgálatát az IMT (*Imposing Memory Task*)¹ magyar nyelvű változatával végeztük. Hazánkban Paál Tünde és Bereczkei Tamás a machiavellianus személyek tudatelméleti sajátosságainak feltárása érdekében már használta az IMT elemeit.² Az agresszió kifejezettségét és jellegét a NOBAG (*Normative*

1 Kinderman et al. (1998)

2 Paál–Bereczkei (2006)

Beliefs About Aggression Scale)³ magyar nyelvre fordított változata segítségével tártuk fel.⁴ Mindkét említett teszt esetében megtörtént az eredeti nyelvre való független visszafordítás. A gyermekkori abúzus előfordulását a H-PBI-teszt⁵ apai túlvédés faktora segítségével valószínűsítettük.

Az IMT öt rövid történet foglal magában. Az utolsó történetet leszámítva mindegyikhez kétféle kérdéstípus kapcsolódik: részint az elmeteóriától független kognitív képességeket (memória, oksági következtetések) tesztelő kontroll-, valamint a tudatelméleti működést vizsgáló kérdéscsoportokat. Utóbbiak kérdései az elsőrendű intencionális szinttől kezdve egészen a negyedrendűig valamelyik intencionális szintet implikálják, így magasabb rendű elmeteória-működést is vizsgál a teszt. Az utolsó, ötödik történet csak kontrollkérdéseket tartalmaz. Kérdésenként egy-egy válaszalternatíva közül lehet a helyeset kiválasztani.

Mivel az IMT 3. személyű megfogalmazású helyzetekbe ágyazottan vizsgálja a tudatelméleti funkciókat, ezért általa legalábbis közvetlenül nem érhető tetten a másodrendű intencionális szintű mentalizáció szelfvonatkozású kontextushoz kötött, feltételezett gátlása. Annak előfordulására csak közvetve, az érzelmileg átszínezett társas helyzetek kapcsán általunk várt, a másodrendű intencionális szintű tudatelméleti működés egészére kiterjedő diszfunkció esetleges megnyilvánulásaiból következtethetünk. Az IMT érzelmekkel, sőt esetenként indulatokkal átszőtt társas helyzeteket magában foglaló történeteken keresztül a szereplők különböző intencionális szinteken megragadható szándékait és vélekedéseit igyekszik felderíteni. Ezért, amennyiben a másodrendű intencionális szintű mentalizáció 3. személyű mozzanataira is kiterjedő generalizált működési deficit valóban létező jelenség, akkor, legalábbis a szándék- és vélekedéstulajdonítás intencionális kategóriáira érvényesen, annak azonosítására a teszt közvetlen lehetőséget kínál.

„A reaktív agresszióknak mint diszpozicionális vonás mérésének még nincs »királyi útja.«”⁶ Más szóval: az idézett szerzők szerint jelen pillanatban még nem létezik az impulzív agresszivitásnak minden szempontból, egyértelműen és kanonikusan elfogadott standardja. Választásunk azért esett a NOBAG-ra, mert bebizonyosodott, hogy azok a személyek, akiknél a teszt jelez, valóban hajlamosak az impulzív agresszióra.⁷

A NOBAG-tesztet az agresszió kétféle megjelenítési formájáról alkotott nézetek vizsgálatára fejlesztették ki adolescensek és fiatal felnőttek számára (harmincéves korig). Ezek a reaktív (megtorló) agresszió és a szerzők által „generálisnak” nevezett típusok. A megtorló (reaktív) agresszió alskála 12, míg a generalizált agresszió alskála 8 itemet foglal magában. Az állításokban foglalt agresszív viselkedésformák megítélésére – azok teljes elfogadásától a teljes elutasításáig – négy választási lehetőség szolgál. Az ítéletek fele pozitív, másik fele negatív megfogalmazású.

3 Huesmann et al. (1992)

4 Az IMT és a NOBAG kapcsán lásd a mellékletet!

5 Tóth-Gervai (2002)

6 Fossatti et al. (2009) 166.

7 Huesmann-Guerra (1997)

Mind a pozitív, mind a negatív megfogalmazású válaszlehetőségek pontozása a következő volt: tökéletesen helyénvaló = 3, részben helyénvaló = 2, részben helytelen = 1, valójában/valóban helytelen = 0. (Az utóbbi esetben a lehetséges félreértelmességek elkerülése céljából kellett az eltérő szóhasználathoz folyamodni.) Ismételten megjegyezzük, hogy a teszt az érintett vélekedéseken keresztül a nyílt agresszív viselkedés tényleges mértékét is megjósolhatóvá teszi.⁸

Mint ismeretes, a H-PBI-kérdőív az amerikai PBI (Szülői bánásmód kérdőív) magyar változata. Segítségével a leendő szülők gyermekbántalmazó attitűdjeit valószínűsítik. A vizsgálatba bevontakat arra kérik, hogy ítélik meg, annak idején a saját szüleik mennyire viszonyultak hozzájuk szeretettel, törődő vagy infantilizáló/túlvédő, illetve szabadságukat korlátozó módon. Ennek megfelelően három faktort alakítottak ki: 1. szeretet/törődés, 2. túlvédés és 3. korlátozás faktor. Mivel az időközben megszületett adatok szerint „a diagnosztizáltan bántalmazó szülők saját szüleikre vonatkozó észlelésében az *apai túlvédés a szülői bánásmód, bántalmazás áthagyományozásának közvetítő faktora*”,⁹ ezért ebből a megállapításból egy fontos következtetés vonható le: az idézett transzgenerációs összefüggésből adódóan a kérdőív érintett faktora lehetővé teszi, hogy azokat a vizsgált személyeket, akiknél az apai túlvédés faktor a kritikus ponthatár feletti értékeket vesz fel (>10 pont), a kritikus érték alatt maradó párjaikhoz viszonyítva mint a gyermekkorukban nagyobb valószínűséggel bántalmazottakat vegyük figyelembe. Ezt a lehetőséget támasztja alá egy, a későbbiekben elvégzett vizsgálatunk során kapott eredmény is. Az apai túlvédés faktorán a szélsőértékek körül elhelyezkedő személyekkel a korai bántalmazások jellemző előfordulásaira fókuszáló interjúkat vettünk fel. A szélsőértékek, valamint a bántalmazásváltozó között szoros korrelatív összefüggést kaptunk, s ez azt jelenti, hogy a kérdéses faktorban az extrém magas pontértéket elért személyek nagy valószínűséggel a gyermekkori bántalmazás valamely formáját tapasztalták meg és viszont. Mindazonáltal tényszerűen nem jelenthető ki, hogy az apai túlvédés faktor kritikus ponthatára feletti személyek korai abúzus áldozatai lennének. Tekintettel arra, hogy a válaszadókat annak alapján kívántuk két csoportba sorolni, hogy gyermekkorukban jellemzően elszenvedtek-e bántalmazásokat vagy sem, a H-PBI felvétele során csak az apára vonatkozó részt töltöttük ki. Az adatfeldolgozás során pedig kizárólag a túlvédés faktor értékeit dolgoztuk fel.

A vizsgálat menete

A vizsgálat során csoportos felvételekre került sor. A tesztek prezentálási sorrendjét felvételenként változtattuk. Az IMT esetében felolvastuk az egyes rövid történeteket. Az első történet meghallgatását követően a személyek az arra vonatkozó kérdéseket tartalmazó oldalhoz lapozhattak, és legfeljebb öt percen keresztül válaszolhattak azokra. Ezt követte a következő történet felolvasása, és így tovább. A NOBAG- és a H-PBI-tesztek kitöltése nem volt időkorlátos.

⁸ Uo.

⁹ Révész (2004) 178. (kiemelés tőlem: F. M.)

Adatfeldolgozás

Az IMT adatainak feldolgozása az alábbi lépésekben történt:

- Elsőként személyenként és történetenként megállapítottuk a kontrollkérdésekre adott hibás válaszok arányát.
- A kapott eredmények függvényében személyenként és történetenként megállapítottuk, hogy az intencionalitáskérdésekre adott válaszokat mely történetek esetében vehetjük figyelembe. A következő megfontolások alapján jártunk el. Azon személyekről, akik rosszul teljesítenek a kontrollkérdésekben, feltételezhető, hogy vagy nem értik az adott történetet, vagy nem jól emlékeznek arra, így az sem várható, hogy az érintett történetre adott válaszaik alapján a tudatelméleti funkcióikról érdemi információhoz jussunk. A négy, mentalizációt érintő feladatokat is magában foglaló sztori összesen 17 kontrollkérdést tartalmazott. Az 1–3. történethez öt-öt, míg a negyedikhez csak kettő párosult. Elővizsgálati adatokból leszűrt tapasztalatok alapján a kritériumszintet *történetenként maximum egy hibalehetőség*nél húztuk meg, azaz ha egy személy az adott sztori kontrollkérdéseinél egynél többször hibázott, akkor a szóban forgó történethez rendelt, a tudatelméleti működést érintő válaszait nem vettük figyelembe.
- Harmadik lépés: a személyenként figyelembe vehető („maradék”) történetekre vonatkozó kérdések megoldásai alapján személyenként és intencionalitásszintenként megállapítottuk az elkövetett hibák számát, valamint a hibázás arányát.
- Végül a vizsgálatban részt vevő csoportokra kiszámítottuk az egyes intencionális szintekre kapott átlagos hibaszám- és hibázásiarány-értékeket.

Az egyes intencionális szintekre eltérő számú kérdés vonatkozik, így az elkövethető hibák száma is különböző. Az elméletileg lehetséges *maximális hibaszám* az alábbiak szerint alakul: az elsőrendű intencionális szinten 7; a másodrendű szinten 3; a harmadrendű szinten 6; a negyedrendű szinten 3. Az eredeti protokollal összehasonlítva az alábbi eltérésekkel használtuk a tesztet:

- A fent leírt, a kontrollkérdések megoldási színvonalához kötött kizárási szabályok alkalmazása terén.
- Ez utóbbi szükségtelenné tette az utolsó (ötödik), intencionális mozzanatot nem tartalmazó történet felhasználását.
- A kizárási szabályok révén kieső történetek miatt egyúttal csökken a figyelembe vehető tudatelméleti kérdések száma is, ezért személyenként csak abban az esetben számoltuk ki az adott intencionális szinthez tartozó hibázási értékeket, amennyiben az arra irányuló kérdések közül legalább kettőre érvényes válasz született.

A NOBAG adatainak feldolgozása az alábbiak szerint történt:

Bár a szerzők értelmezése szerint a NOBAG-teszt két alszála közül értelemszerűen a megtorló agresszió alszála lenne hivatott az elnevezéséből következő jellemző mérés-

sére,¹⁰ ám a generalizált agresszió alszála tételeinek tüzetesebb elemzése azt támasztja alá, hogy azok éppúgy a reaktív agresszió kifejezettségi szintjének meghatározásához járulnak hozzá: az alszála mintánkon belüli korrelációja igen magas értéket vett fel.¹¹ A szála együttesének konzisztenciája¹² pedig meghaladja az elvileg egymástól független két fő alszála értékeit is.¹³ A szerzők ugyanakkor nem definiálták közelebről ez utóbbi alszála produkciófelületét. Minderre tekintettel kutatásunkban nem kezeltük egymástól elkülönülten a két alszála adatait, hanem azok súlyozott átlagát vettük figyelembe.

A H-PBI apai túlvédés faktora kapcsán a hazai mintára érvényes *kritikus ponthatár* mentén különítettük el vizsgált személyeinket.

A minta struktúrája

Azonnal egy nehezen áthidalható problémával szembesültünk. Nevezetesen: kérdéses, hogy vonatkozó standard híján a NOBAG alapján kiszámított értékeket milyen viszonyítási kereten belül értékeljük. Kézenfekvő megoldásként kínálja magát, ha a vizsgálati minta saját átlaga és szórása által meghatározható övezeteket vesszük figyelembe. Azonban nem tűnik célszerűnek a reaktív agresszió eltérő kifejezettségi szintjeit (magas vs. alacsony) egy olyan populáció értékeire támaszkodva megállapítani, amelynek tagjai éppen erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt töltik büntetésüket. Az ebből fakadó esetleges torzítás elkerülése érdekében annak a (büntetlen előéletű személyekből álló) kontrollcsoportnak az eredményeit használtuk fel, amelyet a jelen kutatás szerves előzményét képező korábbi munkánkhoz állítottunk össze. Az RA csoportot ennek megfelelően azon személyek alkották, akik NOBAG-alszálaikon kapott értékeinek súlyozott átlaga¹⁴ legalább *egy szórással meghaladta* a szóban forgó minta súlyozott átlagát.¹⁵ Így az átlagot egy szórással meghaladó érték: 1,286. A nem RA alcsoportba pedig azokat soroltuk, akik súlyozott átlaga a kontrollcsoport megfelelő értéke alatt maradt.¹⁶

Értelemszerűen a vizsgálati mintába csak azon személyeket vontuk be, akik ki tudták tölteni a H-PBI apára vonatkozó részét – emiatt két személyt zártunk ki. Amennyiben a H-PBI-teszt apai túlvédés faktora > 11 értéket vett fel, az adott személyt a túlvédettek csoportjába soroltuk. Párjaik a nem túlvédett csoportot alkották.

Az ismertetett változók keresztezése révén alakítottunk ki négy további vizsgálati csoportot: 1. túlvédett reaktív agresszor (T/RA), 2. nem túlvédett reaktív agresszor (nem T/RA), 3. túlvédett nem reaktív agresszor (T/nem RA), valamint 4. nem túlvédett nem RA kontrollcsoport.

10 Huesmann et al. (1992)

11 $r = 0,745$; $p < 0,01$

12 Cronbach- $a = 0,830$

13 A megtorló agresszió alszála: Cronbach- $a = 0,782$; a generalizált agresszió alszála: Cronbach- $a = 0,777$.

14 (megtorló alszála átlaga + GEN-alszála átlaga)/2

15 $= 0,833$; $s = 0,453$

16 $< 0,833$

A mentális képességek mentén az illesztést az IMT-teszt egyes történeteinek megértését ellenőrző kontrollkérdésekre támaszkodva végeztük el. A kérdésekre abban az esetben lehetséges helyesen válaszolni, ha a vizsgált személy képes az egyes történetekbe ágyazott információk logikailag összefüggő elemeinek megértésére és azok pontos felidézésére.¹⁷ Mindez a mentalizációtól független kognitív funkciókat igényel. E funkciók kontroll alatt tartása érdekében a meg nem értett, rosszul megértett vagy pontatlanul felidézett, így a további feldolgozásban figyelembe nem vett történetek számát vetettük össze a kontrollcsoport és a három vizsgálati csoport között. A páros összehasonlításokat a Fligner–Policello-próba, továbbá a rangszámokon végzett Welch-féle d-próba segítségével végeztük. A T/RA vs. kontrollcsoport¹⁸ és a nem T/RA vs. kontrollcsoport¹⁹ összehasonlításának eredményei a csoportok között nem jeleztek szignifikáns különbséget. A T/nem RA csoportot annak alacsony elemszáma miatt nem tudtuk összevetni a kontrollcsoporttal.

Az első- és másodrendű intencionális szintet involváló tudatelméleti mintázatok szerint kialakított csoportok

Az utolsó hipotézisben felvetett probléma tisztázása céljából személyeinket annak függvényében csoportosítottuk, hogy a két alacsonyabb rendű intencionális szinten milyen teljesítményt nyújtottak. Az összehasonlítás alapját a kontrollcsoport eredményei képezték. Egymástól függetlenül mindkét intencionális szintre e minta átlagos hibaszámaihoz viszonyítottuk a vizsgálati csoportokban részt vevő személyek eredményeit. Az adott intencionális szinten az átlagosnál rosszabbként azok teljesítményét vettük figyelembe, akik az átlagnál hozzávetőlegesen *egy szórással több hibát* vétettek, míg jónak ítéltük meg a teljesítményt, amennyiben a hibaszám a *minta átlaga alatt* maradt. Az elsőrendű intencionális szintre 0,978, míg a másodrendűre 1,133, az átlagokat egy szórással meghaladó, kritikus elméleti hibaszámérték adódott. Így az egy hibát elkövetők az átlagértéktől az elsőrendű intencionális szinten 1,0; a másodrendű szinten 0,8 szórásnyival nyújtottak rosszabb teljesítményt. Ezért az *átlagnál jobb* teljesítményt elérő személyek csoportjaiba mindkét intencionális szint esetében csakis a *hibátlan* megoldást nyújtó résztvevőket soroltuk be. Így eljárva az átlag felett, illetve az az alatt teljesítő csoportok tagjait az elsőrendű intencionális szinten minimum 1,6 szórásnyi (0 vs. 1 hiba); a másodrendű szinten legkevesebb 1,7 szórásnyi (0 vs. 1 hiba) teljesítménybeli eltérés választotta el egymástól.

Mindezek rögzítését követően személyeinket annak alapján soroltuk be a vizsgáltunk tárgyát képező egyes tudatelméleti mintázatok azonosítására szolgáló kategóriák valamelyikébe, hogy hibázott-e vagy sem az első és/vagy másodrendű intencionális szintű feladatok megoldása során. A négyféle tudatelméleti mintázat – és egyúttal vizsgálati alcsoport – tehát az alábbiak szerint alakult:

17 Kinderman et al. (1998)

18 FPW(36) = -0,22; rW(43) = -0,31

19 FPW(30) = -0,47; rW(43) = -0,71

- az első- és másodrendű intencionális szinten egyaránt hibátlan megoldás – *Hibátlan1/Hibátlan2* mintázat,
- hibátlan első- és hibás másodrendű intencionális szintű megoldás – *Hibátlan1/Hibázó2* mintázat,
- hibás első- és hibátlan másodrendű intencionális szintű megoldás – *Hibázó1/Hibátlan2* mintázat,
- az első- és másodrendű intencionális szinten egyaránt hibás megoldás – *Hibázó1/Hibázó2* mintázat.

Az 1. táblázatban foglaljuk össze a vizsgálatban részt vevő csoportok leíró statisztikai jellemzőit.

1. táblázat: A minták elemszáma és százalékos megoszlása

	n	%
Teljes minta	89	100
Csoportok		
Reaktivitás	72	100
RA	39	54,2
Nem RA	33	45,8
Túlvédés	87	100
Túlvédett	31	35,6
Nem túlvédett	56	64,4
Keresztezett csoportok	71	100
T/RA	20	28,2
Nem T/RA	18	25,4
T/nem RA	5	7
Kontroll	28	39,4
Mintázat	87	100
Hibátlan1/Hibátlan2	26	29,9
Hibátlan1/Hibázó2	32	36,8
Hibázó1/Hibátlan2	10	11,5
Hibázó1/Hibázó2	19	21,8

Eredmények

A reaktív agresszióval összefüggő eredmények

Az egyes csoportok vonatkozásában a reaktív agresszió szintjének alakulását a 2. táblázatban követhetjük nyomon.

2. táblázat: A mintákban a reaktív agresszió értékeinek súlyozott átlagai és szórásai

	Átlag	Szórás
Teljes minta	1,34	0,75
RA	1,89	0,31
Nem RA	0,5	0,21
Túlvédettek	1,63	0,65
Nem túlvédettek	1	0,61
T/RA	2	0,31
Nem T/RA	1,75	0,26
T/nem RA	0,61	0,21
Kontroll	0,48	0,21

A túlvédett csoport reaktív agresszivitási szintje jelentősen meghaladja párját.²⁰ Hasonlóképpen, a két RA alcsoport közül szintén a túlvédett reaktivitása a kifejezettebb,²¹ ezzel szemben a nem reaktív keresztezett csoportok e dimenzió mentén, egymáshoz viszonyítottan nem térnek el.²²

A tudatelméleti funkcióval összefüggő eredmények

A tudatelméleti funkciók tekintetében az érdeklődésünk középpontjában álló első- és másodrendű intencionális szinten kapott eredményeket mind a feladatmegoldások során bekövetkezett hibák *százalékos megozlása*, mind az elkövetett *hibák száma* szerint is közöljük. E látszólag redundáns eljárás azonban indokolt, ugyanis a figyelembe vehető történetek, ezen keresztül az elkövethető hibák száma személyenként eltérő lehet. Ebből következően ugyanaz a hibaszám két személy esetében más-más hibázási arányt eredményezhet. Ezért úgy véljük, csakis abban az esetben mondható ki, hogy különbség van az egymással összehasonlított minták között, amennyiben ezt mind a *hibaszázalékok*, mind a *hibaszámok* mentén elvégzett próbák egyaránt jelzik.

20 $t(84) = -4,44; p < 0,01$

21 $t(36) = 3,03; p < 0,01$

22 $t(31) = 1,31; p > 0,1$

Az RA és a nem RA csoport tudatelméleti eredményeinek összehasonlítása

A 3. táblázatban bemutatjuk az RA és a nem RA csoport egyes intencionális szinteken elkövetett hibáinak arányát és a hibák számát.

3. táblázat: Az RA és a nem RA csoport egyes intencionális szinteken elért tudatelméleti eredményei²³

Hibaszázalék				
	1. r. szint	2. r. szint	3. r. szint	4. r. szint
RA	6,53 (12,8)	26,2 (23,8)	33,5 (18,2)	23,4 (26,7)
Nem RA	6,51 (9,5)	19,1 (19,4)	39,9 (16,6)	20,2 (21)
Hibaszmám				
	1. r. szint	2. r. szint	3. r. szint	4. r. szint
RA	0,36 (0,67)	0,71 (0,65)	1,76 (0,8)	0,64 (0,71)
Nem RA	0,46 (0,67)	0,56 (0,56)	2,12 (0,93)	0,59 (0,62)

A reaktív és nem reaktív minta egymáshoz viszonyítása során nem kaptunk érdemi különbséget sem a hibaszázalékok, sem a hibaszámok mentén. A kizárási szabályok következtében az RA csoport személyei közül egy-egy fő adatait az első- és negyedrendű; a nem RA mintából pedig egy-egy személy eredményeit a másod- és negyedrendű intencionális szinten nem vettük figyelembe.

A túlvédett és a nem túlvédett csoportok tudatelméleti eredményeinek összehasonlítása

A 4. táblázat ad áttekintést az eredményekről.

4. táblázat: A túlvédett és a nem túlvédett csoport egyes intencionális szinteken elért tudatelméleti eredményei

Hibaszázalék				
	1. r. szint	2. r. szint	3. r. szint	4. r. szint
Túlvédett	5,95 (14,23)	33,19 (19,28)**	38,3 (17,78)	19,77 (20,76)
Nem túlvédett	8,09 (12,87)	19,07 (23,68)	34,82 (18,63)	25,05 (25,04)
Hibaszmám				
	1. r. szint	2. r. szint	3. r. szint	4. r. szint
Túlvédett	0,36 (0,84)	0,87 (0,5)**	2,1 (0,92)	0,55 (0,57)
Nem túlvédett	0,5 (0,76)	0,56 (0,69)	1,84 (0,99)	0,71 (0,69)

23 +: p < 0,1; *: p < 0,05; **: p < 0,01

Az eredmények szerint kizárólag a *másodrendű intencionális szintre korlátozódó eltérést* figyelhetünk meg. Itt a túlvédett csoport jóval magasabb hibaszázalékkal és hibaszámmal teljesítette a feladatokat.²⁴ A túlvédett csoportból a harmadrendű intencionális szinten egy személy adatait nem vehettük számításba, míg a nem túlvédett mintából a másodrendű intencionális szinten kettő, a negyedrendű szinten egy vizsgált személy adatait hagytuk figyelmen kívül.

A keresztezett vizsgálati csoportok tudatelméleti funkciója a nem túlvédett nem RA kontrollcsoporttal összehasonlítva

Az alábbiakban bemutatjuk a túlvédett RA, a nem túlvédett RA, valamint a túlvédett nem RA vizsgálati csoport tudatelméleti feladatokban elért teljesítményeit, összehasonlítva azokat a kontrollcsoportot alkotó (nem túlvédett nem RA) minta eredményeivel (5. táblázat).²⁵

5. táblázat: A vizsgálati csoportok tudatelméleti eredményeinek összehasonlítása a nem túlvédett nem RA kontrollcsoporttal

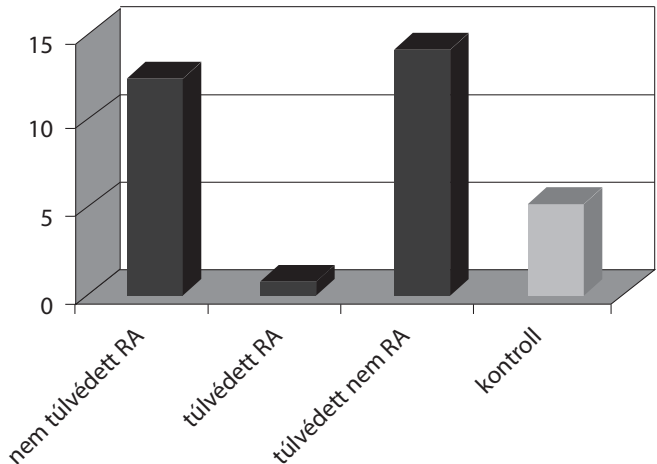
Hibaszázalék				
	1. r. szint	2. r. szint	3. r. szint	4. r. szint
T/RA	0,7*	35,7**	36,8	19,9
Nem T/RA	12,4	14,7	30,5	28,7
T/nem RA	14,1 +	19,8	43,4	26,4
Kontroll	5,2	19	39,3	19
Hibaszám				
	1. r. szint	2. r. szint	3. r. szint	4. r. szint
T/RA	0,05*	0,95*	1,95	0,55
Nem T/RA	0,67	0,41	1,61	0,78
T/nem RA	1 +	0,6	2,6	0,8
Kontroll	0,36	0,56	2,04	0,56

A kizárási szabály érvényesülése miatt egy-egy személy adata a túlvédett RA mintából a harmadrendű; a nem túlvédett RA csoportból a másodrendű, végül a kontrollcsoportból a másod- és negyedrendű intencionális szinten esett ki. Jól érzékelhetően bármely vizsgálati csoportot vetettük is össze a kontrollmintával, csak a két alacsonyabb rendű intencionális szint működésére korlátozódó eltérések jelentek meg. Ezen belül a kontrollcsoporthoz képest igazán számottevő különbség csak a túlvédett RA minta

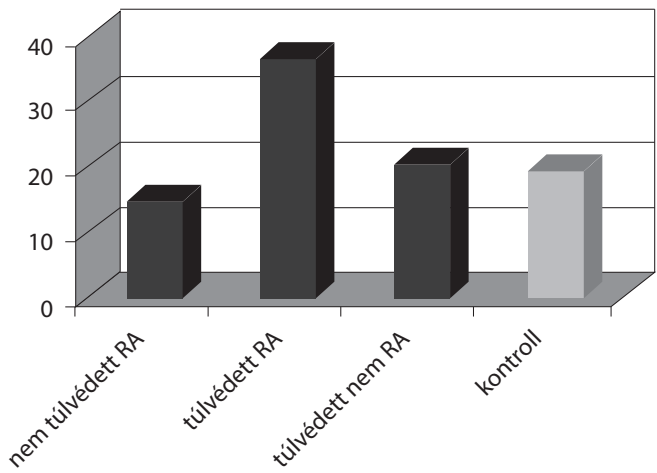
24 Hibaszázaléokra: FPW[42] = -2,64; p < 0,05, rW [71] = -3,22; p < 0,01, hibaszámra: FPW[46] = -2,55; p < 0,05, rW [78] = -2,87; p < 0,01.

25 Kézenfekvő lett volna az ANOVA alkalmazása, ám az egyik cella többihez viszonyított alacsony elemszáma (n = 5) miatt aránytalanul torzultak volna a kétszemponos elemzés eredményei. Ezért le kellett mondanunk használatáról.

esetében azonosítható.²⁶ A minták első- és másodrendű intencionális szintű hibaszázalékban kifejezett eredményeit szemlélteti az 1. és 2. ábra.

1. ábra: Az elsőrendű intencionális szint hibaszázalékai

2. ábra: A másodrendű intencionális szint hibaszázalékai

²⁶ A túlvédett RA/kontroll összehasonlításban a hibaszázalékok mentén: az elsőrendű int. szinten $rW(39) = -2,44$; $p < 0,05$, a másodrendű int. szinten $FPW(25) = 2,73$; $p < 0,05$ és $rW(41) = 3,02$; $p < 0,01$; a hibaszámok alapján: az elsőrendű int. szinten $rW(40) = -2,39$; $p < 0,05$, a másodrendű int. szinten $FPW(27) = 2,76$; $p < 0,05$, $rW(44) = 2,57$; $p < 0,05$. A túlvédett nem RA/kontroll összehasonlításban az elsőrendű int. szinten a hibaszázalékok mentén: $rW(6) = 2,08$; $p < 0,1$; a hibaszámok szerint: $rW(5) = 2,24$; $p < 0,1$.

A tudatelméleti mintázatokkal összefüggő eredmények

A 6. táblázatban a reaktivitás mentén tüntettük fel a vizsgált alacsonyabb rendű intencionális szinteken tapasztalt hibázási mintázódások gyakorisági eloszlását.

6. táblázat: Az RA és a nem RA személyek első- és másodrendű intencionális szintet érintő hibázási mintázata

RA	n (= 38)	%
Hibátlan1/Hibázó2	18	47,4
Hibázó1/Hibátlan2	5	13,5
Hibázó1/Hibázó2	5	13,2
Nem RA	n (= 32)	%
Hibátlan1/Hibázó2	9	28,1
Hibázó1/Hibátlan2	4	12,5
Hibázó1/Hibázó2	9	28,1

Amint az a 6. táblázatról már első ránézésre is leolvasható, az RA csoport esetében a három lehetséges hibázási mintázat közül előfordulási gyakoriságát tekintve az egyik, jelesül az elsőrendű intencionális szinten jó, ám a másodrendűn inadekvát (Hibátlan1/Hibázó2 mintázat) tudatelméleti mintázat emelkedik ki. A kétoldalú Fisher-féle egzakt próba $p = 0,05$ (Hibátlan1/Hibázó2 vs. Hibázó1/Hibátlan2) és $p = 0,048$ (Hibátlan1/Hibázó2 vs. Hibázó1/Hibázó2) szinten jelezte a Hibátlan1/Hibázó2 mintázat RA csoporton belüli meghatározó jellegét. A nem RA csoport kapcsán ugyanakkor egyetlen hibás teljesítést magában foglaló tudatelméleti mintázat sem emelkedik ki.

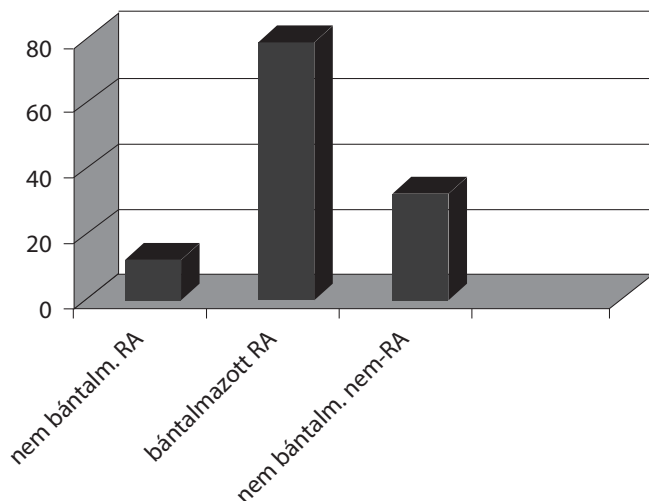
Ugyanakkor a Hibátlan1/Hibázó2 mintázat RA csoporton belüli előfordulási gyakoriságát összevetve ugyanennek a nem RA csoportra jellemző értékével, tendenciaszerű különbséget kaptunk az RA csoport „javára”.²⁷ A valóban izgalmas kérdés ezek után úgy vetődött fel, hogy a szóban forgó mintázódás előfordulása a kontrollcsoporttal történő összehasonlításban mennyire köthető a T/RA vagy a nem T/RA csoportok személyeihez (7. táblázat).

7. táblázat: A Hibátlan1/Hibázó2 mintázat gyakorisága a túlvédett RA, a nem túlvédett RA, valamint a kontrollcsoportban

	Nincs mintázat (%)	Van mintázat (%)
T/RA	20 (4)	80 (16)
Nem T/RA	88 (15)	12 (2)
Kontroll	67 (18)	33 (9)

²⁷ $\chi^2 = 2,715$; $p < 0,1$

Tekintettel arra, hogy a T/nem RA személyek körében egyáltalán nem fordult elő a Hibátlan1/Hibás2 mintázat, csoportjukat nem szerepeltetjük a táblázatban. Mindez a 3. ábrán is nyomon követhető.

3. ábra: A Hibátlan1/Hibás2 tudatelméleti mintázat előfordulási gyakoriságai

A T/RA csoport Hibátlan1/Hibás2 mintázata $p < 0,01$ ($K\chi^2 = 10,049$) szinten gyakoribb jelenség a kontrollhoz képest. Mindeközben a nem T/RA alcsoport ebben nem különbözik a nem reaktív párjával összehasonlítva.²⁸

Megvitatás

Az elsőrendű intencionális szinten ugyan a T/nem RA csoport személyei tendencia-szinten többet és nagyobb arányban hibáztak, azonban a statisztikailag gyenge eredményt nem tartjuk meggyőzőnek, ezért csak további vizsgálatoktól remélhetünk megnyugtató választ. Eredményeink szerint a kontrollcsoport személyeihez viszonyítottan feltehetően nagyobb valószínűséggel korai abúzus áldozataivá vált reaktív agresszorok érzelmileg színezett, de kötődési kontextust nélkülöző helyzetekben zajló mentális-tikus teljesítménye egy ponton sajátos romlást mutat: a szándék- és vélekedéstulajdonítás intencionális kategóriáira kiterjedően a másodrendű intencionális szinten a kontrollcsoport 19 százalékos átlagos hibaértékével összehasonlítva már közelít annak kétszereséhez: 35,7 százalék ($p < 0,01$).

Ezzel szemben a *nem bántalmazott RA* (nem túlvédett RA) és a kontrollcsoport között egyik intencionális szinten sem jelent meg eltérés, míg a korai bántalmazott, de nem reaktív agresszor személyek (túlvédett nem RA) teljesítménye a másodrendű intencionális szintű feladatok megoldása során nem tért el a kontrollcsoportétól. Azaz: a *nem reaktív* személyek körében a feltételezett gyermekkori bántalmazás másodrendű

28 $K\chi^2 = 2,588$; $p > 0,1$, Fisher-féle egzakt próba: $p = 0,1585$

intencionális szintre kifejtett esetleges hatására *nem utal adat*. Mindez egyúttal értelmezhetővé teszi azokat az eredményeinket is, amelyek szerint a gyermekkori abúzust nagyobb valószínűséggel elszenvedettek másodrendű intencionális szinten – és kizárólag azon – zajló tudatelméleti működése jelentős mértékben rosszabb színvonalú a nem túlvédett csoporthoz képest. Világossá vált, hogy a – 3. hipotézisben megfogalmazottakkal látszólag ellentétes – hatásért kizárólag a túlvédett RA csoport a felelős, s ez arra utal, hogy a korai abúzusnak való kitettség önmagában, a reaktív agressziótól függetlenül talán nem képezi a másodrendű intencionális szintű szándék- és vélekedéstulajdonítási funkció terén megfigyelt romlás elégséges feltételét.

Az alábbiakban megvizsgálunk néhány olyan értelmezési lehetőséget, amelyek számot adhatnak e romlást tükröző eredmény lehetséges okairól. A szándék- és vélekedéstulajdonítás terén a másodrendű intencionális szintű tudatelméleti működést érintő diszfunkció mibenlétére Blair korábban már általunk röviden érintett elfogult ellenségességtulajdonítási hipotézise elvileg kézenfekvő magyarázattal szolgálhat.²⁹ Emlékeztetünk arra a fontos megállapításra, amely szerint a szándéktulajdonításnak e torzult formája csak a személyes érintettség bekövetkezése esetén lesz aktív. Mivel az általunk használt elméleti-teszt nem első személyű megfogalmazásokat tartalmaz, ezért az elfogult ellenségességtulajdonítás jelensége az elsőrendű intencionális szinten természetesen nem érhető tetten – például a következő formában: „azt gondolom, hogy kérdésemre a másik szándékosan, és nem tévedésből küldött egy téves címre”.

Ellenben, amennyiben e torzult szándéktulajdonítási tendencia valóban jellemző lenne a túlvédett RA csoport tagjaira, úgy az közvetett, áttételes formában, de a másodrendű szinten azonosíthatóvá válhat: „azt gondolom, hogy valaki azt feltételezi, miszerint kérdéseire őt a másik szándékosan, és nem tévedésből küldte rossz címre”. Spekulálhatunk akképpen, hogy ekkor lényegében valamely – a vizsgált személy által feltételezett – első személyű tudatelméleti folyamat metareprezentációja mehet végbe. A vizsgált személy az elfogult ellenségességtulajdonítási sémáját ez esetben nem önmagára vonatkoztatottan alkalmazná, hanem egy másik ember elméjében felbukkanó, valamely harmadik személynek tulajdonított rosszindulatú szándékot képezné le. Az IMT másodrendű intencionális szintet érintő történeteime, valamint az ezekre irányuló elméleti-kérdései tartalmi szempontból lehetővé teszik az ominózus helyzetek ilyenén rosszindulatú interpretációját. A teszt értékelésében pedig mindez hibás megoldásként jelenhet meg. Ám az értelmezés e vonulatát nemcsak az említett áttételes jelleg, de az a fejlemény is gyengíti, amely szerint abban az elővizsgálatunkban, amelyet az IMT-teszt 1. személyű megfogalmazásokat tartalmazó, általunk módosított változatával végeztünk, semmilyen korrelatív kapcsolatot nem találtunk a másodrendű intencionális szintű feladatokban, valamint az elfogult ellenségességtulajdonítást előhívni képes első- és harmadrendű intencionális szintű feladatokban elkövetett hibák száma és aránya között.

---

29 Blair (2003)

Felvetődhet az a korábban már hivatkozott értelmezési lehetőség is,³⁰ amely szerint a korai bántalmazásokból eredő traumákat elszenvedett személyek arousalszintje a különböző tudatelméleti feladatokkal történő szembesülésük során oly mértékben emelkedhet meg, hogy az már önmagában is teljesítménycsökkentő hatást fejthet ki. A túlvédett/RA csoportunk másodrendű intencionális szintű feladatmegoldásának kontrollcsoporthoz viszonyított gyengébb teljesítményére e magyarázat első megközelítésben plauzibilis lehetőségként tűnik fel. Azonban, amennyiben valóban a feladathelyzet által generált feszültségemelkedés állna a teljesítményromlás hátterében, akkor a romlásnak az intencionális szintektől függetlenül, az IMT valamennyi tudatelméleti feladatához köthetően meg kellett volna jelennie. Sőt, a magasabb rendű, ezért összetettebb kognitív funkciókat mozgósító feladatok esetén fokozottabb teljesítményromlás lenne várható. De nem ezt figyelhetjük meg. Amennyiben mégis ki szeretnénk tartani az arousalhipotézis értelmezési lehetősége mellett, úgy azzal a merész feltételezéssel kellene élnünk, amely szerint specifikus, kizárólag a másodrendű intencionális szintet érintő hatással állunk szemben.

Az eredmények értelmezési kísérleteinek sorából nem hagyható ki a figyelmi működés egy esetlegesen bekövetkező, sajátos eltolódási hatása sem. Amint láttuk, a korai traumákat elszenvedett személyek különös érzékenységgel kísérik figyelemmel mindazon társas helyzeteket, amelyek magukban hordozzák a személyük elleni támadás lehetőségét. A túlvédett/RA csoportunk elsőrendű intencionális szinthez kötődő feladatokban nyújtott kiváló teljesítménye arra utalhat, hogy fokozott éberséggel monitorozhatják a velük interakcióban álló másik fél mentális tartalmait, ezek közt is megkülönböztetetten az esetleges támadási szándékokat. Megtanulhatták, hogy e szándékok időben megvalósuló felismerése az ellenük irányuló akciók kivédésének hatékony eszköze lehet. Ezért felvethető, hogy a tudatelméleti működésük, és az annak végrehajtásához nélkülözhetetlen figyelmi kapacitásuk döntően az elsőrendű intencionális szinten megvalósuló szándékmonitorozási funkcióik köré összpontosul. A figyelmi kapacitás ilyenén eltolódása viszont azzal járna együtt, hogy a vizsgált további, a másod-, harmad- és negyedrendű intencionális szinteket érintő feladatmegoldásaiknak – a rendelkezésre álló figyelmi kapacitás végessége következtében – a kontrollcsoportéhoz viszonyítottan rosszabbnak kellene lenniük. Ezzel szemben az eredmények arról tanúskodnak, hogy a romlás csak a másodrendű intencionális szintű tudatelméleti működésre korlátozódik.

Úgy tűnik azonban, hogy a korai bántalmazásokat – legalábbis a kontrollcsoport tagjaihoz képest nagyobb valószínűséggel – elszenvedett és impulzív agresszorral lett személyek mentalizációjának egy további, sajátos sérülését vethetik fel kutatásunk eredményei. A fentebb áttekintett opciókat megfontolva úgy véljük, hogy az eddigi kutatások által korábban már leírt mentálisztikus diszfunkciók túl – így az érzelmetulajdonítás nehézségei, az elfogult ellenségességtulajdonítás jelenléte, valamint a tudatelméleti működés pillanatnyi kikapcsolása – jelen kutatásunk alapján az érintettek másodrendű intencionális szinten zajló, a szándék- és vélekedéstulajdonítás men-

---

30 Fonagy et al. (2007)

tális tartalmait felölelő tudatelméleti folyamatainak diszfunkcióját valószínűsíthetjük. A túlvédett/RA csoportra jellemző mentalizációs deficitforma az érzelmekkel ugyan átszőtt, de a kötődési kontextustól, konfliktuózus vagy frusztrációt generáló, ébevonódást feltételező helyzetektől függetlenül is jelen lévő diszfunkció lehet. A továbbiakban a T/RA csoporthoz tartozó személyek sajátos tudatelméleti mintázatát tekintjük át.

A kontrollminta teljesítményével megegyező elsődrendű, de annál rosszabb másodrendű intencionális szintű funkcióval rendelkező személyeken keresztül (Hibátlan1/Hibás2) e csoport *jellegetes, hibás tudatelméleti mintázódását* ragadtuk meg. Külön szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy a nem RA csoporton belül a Hibátlan1/Hibás2 tudatelméleti mintázat egyáltalán nem fordult elő, de a nem T/RA csoportban is mindössze 12,5 százalék (2 fő) esetében figyelhető meg a kérdéses mintázat. Ezzel szöges ellentétben, *a T/RA személyeink 80 százalékánál azonosítható a Hibátlan1/Hibás2 tudatelméleti mintázat.* Az összefüggést megfordítva: a szóban forgó mintázattal jellemezhető reaktív agresszorok túlnyomó többsége túlvédettnek bizonyult (89 százalék).

A szándék- és vélekedéstulajdonítás tudatelméleti funkciójával összefüggésben vélelmezzük, hogy azon reaktív agresszor személyek kapcsán, akiknél a korai, traumatikus hatású rossz bánásmód/abúzus hatására alakul ki az elégtelen affektusszabályozás, talán *egyszerre* beszélhetünk az ép elsődrendű intencionális szintű tudatelméleti működést igénylő *kiváló monitorozó* funkció mellett a *másodrendű intencionális szintre korlátozódó* diszfunkcionális *mentalizációról*. Azonban egymástól függetlenül sem a reaktív agresszió vonása, sem a korai abúzus feltételezhető elszenvedése nem bír érdemi hatással a szándék- és vélekedéstulajdonítás másodrendű intencionális szinten zajló, általunk vizsgált mentalisztikus teljesítményének romlására. A legfontosabb azonban az, hogy világosan lássuk e mentalisztikus deficitformának az impulzív agresszió kiváltásában betöltött, valószínűsíthető szerepét.

Egyfelől azon borderline páciensek körében, akik számára a másik érzelmi közelsége zavaró hatású, valamint az antiszociális/borderline komorbid személyiségzavarban szenvedő páciensek esetében a mentalizáció pillanatnyi kieséséhez elvezető folyamatban³¹ a másodrendű intencionális szintet érintő diszfunkciónak az aktuális történéssor indító mozzanataként tulajdoníthatunk szerepet: annak a kényszerítő élménye, hogy a másik olvassa vagy olvashatja a tudatukat, a másik félnek kiszolgáltatottá teheti őket. A kiszolgáltatottság érzése pedig – a komorbid ASPD/BPD páciensek kapcsán a másik felett érzett totális kontroll elvesztésén, ezért részben a vélelmezett tekintélyük csorbulásán keresztül – a kötődési rendszer hirtelen aktivitásemelkedését, végső soron a mentalizáció átmeneti kiesését eredményezi.

Bár az IMT alkalmazása révén nyert eredményeink csak közvetetten támogathatják feltételezésünket, mégis azt vélelmezzük, hogy mindazon, korai abúzust elszenvedett reaktív agresszor személyek esetében, akik kívül esnek a jelzett személyiségzavarok körén, a másodrendű intencionális szintű tudatelméleti működési diszfunkció önmagában is impulzív agressziót kiváltó, oki tényező lehet. Amint azt a bevezetőben megfogalmaztuk, az érintettek mindazon helyzeteket fenyegetésként élhetik meg, amikor

31 Fonagy–Bateman (2006); Bateman–Fonagy (2008)

fennáll annak a lehetősége, hogy a másik személy metareprezentációt alkothat mentális tartalmaikról, amely metareprezentációt, ha az a másodrendű intencionális szintet érintő blokkon „áttör”, olvasniuk kellene. Márpedig korábbi tapasztalataik alapján minden bizonnyal ott lappanghat bennük a félelem, hogy ekkor elkerülhetetlenül valamely kínos, az én számára elviselhetetlen tartalommal való szembesülés fenyegetné őket. A veszélyhelyzet elhárítása, a vélt vagy valós fenyegetés kiküszöbölése viszont a reaktív agresszió kiváltásának egyik jól ismert, közhelyszerű oka.

Másrészt az integritását féltő személy a fenyegetések e körét nem involváló, tehát a másik félnek a saját tudattartalmairól alkotott esetleges reprezentációjától független, például az elsőrendű intencionális szintű elméletiát igénylő helyzeteket és tartalmakat problémamentesen képes kezelni. Ebben az esetben a hétköznapi mentalizációs folyamatainak áramában kitüntetett jelentőséggel bír, az alacsonyabb rendű intencionális szinten zajló, itt elemzett tudatelméleti funkciókra korlátozva azt mondhatjuk, hogy a *gyermekkori rossz bánásmódot/bántalmazást elszenvedett* és egyidejűleg az *affektusszabályozás zavarával jellemezhető személyek* jelentős többségének metareprezentációi mások reprezentációit kiválóan, de azok metareprezentációit pontatlanul tükrözik.

A kutatás érvényességi korlátai

Elsősorban kutatásmethodikai szempontokból adódnak kutatásunk érvényességi korlátai. Tényszerűen nem jelenthető ki, hogy az apai túlvédés faktorban a kritériumszintet meghaladó értéket adó személyeink minden kétséget kizáróan korai bántalmazások áldozatai lennének. Inkább azt valószínűsíthetjük, hogy az e kategóriába tartozó személyek által alkotott csoportban a párjához képest magasabb lehetett a korai abúzust elszenvedett aránya.

A korábbiakban már említettük, hogy az IMT 3. személyű megfogalmazásai nem teszik lehetővé az egyes intencionális szinteken az önreflexív metareprezentációk közvetlen vizsgálatát. Ezért a T/RA csoport kapcsán a másodrendű szinten kapott tudatelméleti deficit általunk előnyben részesített értelmezése nem kaphatott bizonyító erejű alátámasztást. Ehhez nélkülözhetetlenek lennének az 1. személyű megfogalmazásokat tartalmazó feladatokból származó, a jelen kutatásban feltártakkal egybevágó eredmények.

Végül – amint arra már utaltunk – az egyik vizsgálati csoport (a túlvédett nem RA) elemszáma igen alacsony volt. E fejlemény sajnos értelmetlenné tette a két szempontos VA elvégzését, hiszen a szóban forgó cella alacsony elemszáma lényegileg torzítaná az így nyerhető eredményeket. A mintegy kényszerűségből alkalmazott páronkénti összehasonlítás módszere matematikailag ugyan korrekta eredményeket generál, de ezek bizonyító ereje természetesen jóval szerényebb, mint amit a két szempontos ANOVA használatától várhatunk.

IRODALOMJEGYZÉK

- Allen, Jon G. – Fonagy, Peter – Bateman, Anthony W. (2011): *Mentalizáció a klinikai gyakorlatban*. Budapest, Oriold és Társai Kft.
- Arnsten, Amy F. T. (1998): The biology of being frazzled. In: *Science*, Vol. 280. No. 5370. 1711–1712.
- Arnsten, Amy F. T. – Mathew, Rex – Ubriani, Ravi – Taylor, Jane R. – Li, Bao-Ming (1999): Alpha-1 noradrenergic receptor stimulation impairs prefrontal cortical cognitive function. In: *Biological Psychiatry*, Vol. 45. No. 1. 26–31.
- Bartels, Andreas – Zeki, Semir (2004): The neural correlates of maternal and romantic love. In: *Neuroimage*, Vol. 21. 1155–1166.
- Bateman, Anthony W. – Fonagy, Peter (2008): Comorbid Antisocial and Borderline Personality Disorders: Mentalization-Based Treatment. In: *Journal of Clinical Psychology: In Session*, Vol. 64. No. 2. 181–194.
- Bátki Anna (2009): *Örökbefogadott gyermekek érzellemregulációs és reprezentációs fejlődése*. Doktori értekezés. Budapest, Semmelweis Egyetem, Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola.
- Blair, Robert James R. (2003): Did Cain Fail to Represent the Thoughts of Abel Before he Killed Him? The Relationship Between Theory of Mind and Aggression. In Repacholi, Betty – Slaughter, Virginia (eds.): *Individual Differences in Theory of Mind. Macquarie Monographs in Cognitive Science*. Hove, Psychology Press.
- Blair, Robert. James. R. – Cipolotti, Lisa. (2000): Impaired social response reversal: A case of “acquired sociopathy”. In: *Brain*, Vol. 123. No. 6. 1122–1141.
- Crick, Nicki R. – Dodge, Kenneth A. (1996): Social information-processing mechanism on reactive and proactive aggression. In: *Child Development*, Vol. 67. No. 3. 993–1002.
- Dennett, Daniel Clement (1988): *Az intencionalitás filozófiája*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Dodge, Kenneth A. – Frame, Cynthia L. (1982): Social cognitive biases and deficits in aggressive boys. In: *Child Development*, Vol. 53. No. 3. 620–635.
- Dodge, Kenneth A. – Pettit, Gregory S. – Bates, John E. – Valente, Ernest (1995): Social information-processing patterns partially mediate the effect of early physical abuse on later conduct problems. In: *Journal of Abnormal Psychology*, Vol. 104. No. 4. 632–643.
- Dolan, Mairead – Fullam, Rachael (2004): Theory of Mind and Mentalizing Ability in Antisocial Personality Disorders With and Without Psychopathy. In: *Psychological Medicine*, 34, 1093–1102.
- Fonagy, Peter (1991): Thinking about thinking: Some clinical and theoretical considerations in the treatment of a borderline patient. In: *International Journal of Psycho-Analysis*, 72, 1–18.
- Fonagy, Peter – Bateman, Anthony W. (2006): Mechanisms of Change in Mentalization-Based Treatment of BPD. Wiley Periodicals, Inc. In: *Journal of Clinical Psychology*, Vol. 62. No. 4. 411–430.
- Fonagy, Peter – Gergely, György – Target, Mary (2007): The parent–infant dyad and the construction of the subjective self. In: *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 48. No. 3–4. 288–328.
- Fonagy, Peter – Luyten, Patrick – Strathearn, Lane (2011): Borderline personality disorder, mentalization, and the neurobiology of attachment. In: *Infant Mental Health Journal*, Vol. 32. No. 1. 47–69.
- Fonagy, Peter – Stein, Helen – Allen, D. – Chen, C.-F. – Allen, Jon G. – Vrouva, Ioanna (2006): *The relationship of childhood and adolescent adversity to impairment of mentalizing capacity and psychological disorder*. Unpublished paper. London, Department of Psychology, University College London.
- Fonagy, Peter – Target, Mary (1996a): Playing with reality I: Theory of mind and the normal development of psychic reality. In: *International Journal of Psycho-Analysis*, Vol. 77. No. 2. 217–233.
- Fonagy, Peter – Target, Mary (1996b): Playing with reality II: The development of psychic reality from a theoretical perspective. In: *International Journal of Psycho-Analysis*, Vol. 77. No. 3. 459–479.
- Fonagy, Peter – Target, Mary (1998): A kötődés és a reflektív funkció szerepe a szelf fejlődésében. In: *Thalassa*, 9. évf. 1. sz. 5–43.
- Fonagy, Peter – Target, Mary – Gergely, György – Allen, Jon G. – Bateman, Anthony W. (2003): The Developmental Roots of Borderline Personality Disorder in Early Attachment Relationships: A Theory and Some Evidence. In: *Psychoanalytic Inquiry*, Vol. 23. No. 3. 412–459.

- Fossati, Andrea – Acquarini, Elena – Feeney, Judith A. – Borronia, Serena – Graziolia, Frederica – Giarollia, Laura E. – Franciosa, Gianluca – Maffea, Cesare (2009): Alexithymia and attachment insecurities in impulsive aggression. In: *Attachment & Human Development*, Vol. 11. No. 2. 165–182.
- Gergely György – Nádasdy Zoltán – Csibra Gergely – Bíró Szilvia (1995): Intencionalitás tulajdonítása egyéves korban. In: *Pszichológia*, 15. évf. 3. sz. 331–367.
- Hornak, J. – Rolls, E. T. – Wade, D. (1996): Face and voice expression identification in patients with emotional and behavioral changes following ventral frontal damage. In: *Neuropsychologia*, Vol. 34. No. 4. 247–261.
- Hubbard, Julie A. – Dodge, Kenneth A. – Cillessen, Antonius H. N. – Coie, John D. – Schwartz, David (2001): The dyadic nature of social information processing in boy's reactive and proactive aggression. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 80. No. 2. 268–280.
- Huesmann, L. Rowell – Guerra, Nancy G. (1997): Children's normative beliefs about aggression and aggressive behavior. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 72. No. 2. 408–441.
- Huesmann, L. Rowell – Guerra, Nancy G. – Miller, Laurie – Zelli, Arnaldo (1992): The role of social norms in the development of aggression. In Zumkley, Horst – Fraczek, Adam (eds.): *Socialization and aggression*. New York, Springer.
- Kinderman, Peter – Dunbar, Robin – Bentall, Richard P. (1998): Theory-of-mind deficits and causal attributions. In: *British Journal of Psychology*, Vol. 89. No. 2. 191–204.
- Mayes, Linda C. (2000): A developmental perspective on the regulation of arousal basis. In: *Semin. Perinatol.*, Vol. 24. No. 4. 267–279.
- Paál Tünde – Bereczkei Tamás (2006): Elmetória, együttműködés, machiavellizmus: a felnőttkori elmeolvasó képesség hatása a társas kapcsolatokra. In: *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61. évf. 4. sz. 511–532.
- Premack, David – Woodruff, Guy (1978): Does the chimpanzee have a "theory of mind"? In: *Behaviour and Brain Sciences*, Vol. 4. No. 4. 515–526.
- Révész György (2004): *Szülői bánásmód – gyermekbántalmazás*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Stone, Valerie E. – Baron-Cohen, Simon – Knight, Robert T. (1998): Frontal Lobe Contributions to theory of Mind. In: *Journal of Cognitive Neuroscience*, Vol. 10. No. 5. 640–656.
- Tóth Ildikó – Gervai Judit (1999): Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI): A Parental Bonding Instrument (PBI) magyar változata. In: *Magyar Pszichológiai Szemle*, 54. évf. 4. sz. 551–566.
- Wellman, Henry (1990): *The child's theory of mind*. Cambridge, MA, Bradford Books/MIT Press.
- Wimmer, Heinz – Perner, Josef (1983): Beliefs about beliefs: Representation and constraining function of wrong beliefs in young children's understanding of deception. In: *Cognition*, Vol. 13. No. 1. 103–128.

Mellékletek

1. melléklet: IMT – az 1. történet és a rávonatkozó kérdések

Már majdnem vége volt a napnak. András arra gondolt, hogy jó lenne munka után beülni egy italra a kocsmába. Először nem tudta eldönteni, hogy kit hívhatna magával. Leginkább Sárát szeretne volna megkérdezni, mert vonzódott hozzá, ám úgy gondolta, Sára nem szereti őt eléggé ahhoz, hogy kihagyja az aerobikóráját, és helyette inni menjen vele. Természetesen elhívhatná Pétert, a szokásos ivócimboráját. Péter gyakran eltölt egy-két órát a kocsmában, mielőtt hazamenne.

Ekkor véletlenül meglátta Juditot. Tudta, hogy ő Sára egyik barátja, és ezért a segítségére lehetne. Judit tudni fogja, hogy Sára hajlandó lenne-e kocsmába menni vele az aerobikórája helyett.

„Figyelj, Judit!” – mondta. „Gondoltam, munka után beülök a kocsmába. Azt szeretném megkérdezni, hogy te és Sára csatlakoznátok-e. Megkérdeznéd Sárát is, hogy lenne-e kedve eljönni velünk inni egyet?” Judit meglepettnek tűnt. András eddig még soha nem kérte meg őt, hogy menjen el vele szórakozni, de úgy gondolta, hogy András rajong Sáráért. Judit gyanakodni kezdett, hogy András azt akarta megtudni, hogy ő tudja-e, hogy Sára el akar-e menni.

1. a. A történet délelőtt játszódik.
b. A történet délután játszódik.
2. a. András haza akart menni munka után.
b. András a kocsmába akart menni munka után.
3. a. Munka után Sára aerobikórára akart menni.
b. Munka után Sára haza akart menni.
4. a. András azt gondolta, hogy Sára nem szeretne elmenni vele a kocsmába.
b. András azt gondolta, hogy Sára szeretne elmenni vele a kocsmába.
5. a. András és Péter gyakran együtt mentek inni.
b. András és Péter csak ritkán mentek együtt inni.
6. a. András azt gondolta, hogy Judit tudja, hogy Sára mit akar tenni.
b. András azt gondolta, hogy Judit nem tudja, hogy Sára mit akar tenni.
7. a. András barátja Péter, aki alkalmanként elmegy inni egyet, de soha sem munka után, mert akkor mindig rögtön hazamegy.
b. András barátja Péter, aki alkalmanként elmegy inni egyet este, munka után.
8. a. Judit azt hitte, hogy András úgy tudja, hogy Judit szokta tudni, hogy Sára mit tenne.
b. Judit azt hitte, hogy András reméli, hogy Judit tudni fogja, hogy Sára mit tenne.
9. a. A munka utáni ivásról András beszélt Judittal, de nem beszélt sem Sárával, sem Péterrel.
b. A munka utáni ivásról András beszélt Judittal és Péterrel, de nem beszélt Sárával.

10. a. András azt gondolta, hogy Judit azért hiszi azt, hogy ő azt akarja tőle, hogy tudja meg, mit tenne Sára, mivel Judit szerint András egyedül csak Sárával akar szórakozni menni.
- b. András azt gondolta, hogy Judit azért hiszi azt, hogy ő azt akarja tőle, hogy tudja meg, mit tenne Sára, mivel Judit szerint András mindkettőjükkel akar szórakozni menni.
11. a. Judit, Sára egyik barátjánője az a nő, akivel András Sára megkérdezéséről beszélt, miután Péter megkérdezésére gondolt.
- b. Judit, aki nem ismeri Sárát, az a nő, akivel András Sára megkérdezéséről beszélt, miután Péter megkérdezésére gondolt.

2. melléklet: NOBAG – két-két példa a megtorló, majd a generalizált agresszióskála elemei közül

1. a. Tegyük fel, hogy egy fiú valami rosszat, gonoszat mond egy másik fiúnak, akit Józsefnek hívnak. Ön mit gondol, *rendjén való* dolog az, ha József üvölt vele?
1. b. Tegyük fel, hogy egy fiú valami rosszat, gonoszat mond egy lánynak. Ön mit gondol, *helytelen dolog* az, ha a lány üvölt vele?
2. a. Ha az ember valamiért dühös, akkor rendjén való aljas dolgokat mondani másoknak.
2. b. Ha az ember valamiért mérges, általában rendjén való dolog lökdösni, taszigálni másokat vagy erőszakoskodni másokkal.

SUMMARY

Relationship between the Second-Order Intentional Level Theory of Mind Dysfunction and Impulsive Aggression. II. part

FOGARASI Mihály

Overwhelming evidence suggests that there is the relationship between early abuses, impulsive aggression and theory of mind (ToM) dysfunction. The focus of this study was on examining whether the impairment of attribution of intentions and beliefs is at every intentional level in case of early abused reactive (impulsive) aggressive persons. Samples were consisted of prisoners convicted for violent crimes. Comparing the results to the control group, the examined group is supposed to function significantly more accurately on the first-order intentional level; whilst a significantly worse performance can be detected on the second-order intentional level. There is no difference found on the higher-order intentional levels.